

Indledning

Årbog 2018 fra Historisk Samfund for Roskilde Amt er en samling biografier af markante mænd, der har haft en tilknytning til Roskilde i deres voksenliv. Bogen lægger vægt på mangfoldigheden både med hensyn til psyke, social status, nationalt engagement, m.v. Den ældste mand er født i 1300-tallet, de yngste i 1900-tallet, men hovedvægten er lagt på 1700- og især 1800-tallet.

Illustrationer

For at gøre bogen indbydende er der lagt vægt på billedsiden. Der er mange af fotograf Kristian Hudes fine Roskilde-billeder fra omkring år 1900 med i bogen. Der bringes også en del skydeskiver fra Roskilde og Omegns Fugleskydningsselskab af 1787, da en del af de biograferede mænd var fuglekonger. Endvidere har mange fuglekonger valgt fine topografiske motiver fra samtiden til deres skiver, som ikke er gengivet i andre bøger. Derfor er de taget med her. Endelig har jeg valgt at bringe nye fotografier fra Roskilde af gamle huse og andre lokaliteter, da det i en del tilfælde stadig er muligt at opsøge de samme lokaliteter, som datidens mænd færdedes i.

Kildegrundlag

Med mænd som emne har det været muligt at begynde i senmiddelalderen. Ikke underligt indledes bogen med personer, der har haft et højtplaceret gejstligt embede, idet den katolske kirke langt tilbage i tiden har dokumenteret sit virke i skriftlige kilder. Første og tredje mand var biskopper ved Roskilde Domkirke, nemlig Peder Jensen Lodehat, tillige rådgiver for dronning Margrete 1., og Joachim Rønnow, den sidste katolske biskop i Roskilde Stift. Med disse to mænd er vi så tæt på magtens centrum i Danmark, at mange af de centrale kilder er kongelige breve og forordninger. Desuden optræder Bo Madsen, kannik ved domkirken og forfatter til Danmarks første selvbiografi, i denne sammenhæng. Også her underbygger et kongeligt brev historien. Endelig er Søren Olsen, en nidkær evangelisk præst ved domkirken og stifter af en fattiginstitution i byen, medtaget. Her har vi blandt andet fundatsen til fattiginstitutionen som kilde.

Dernæst bevæger bogen sig ind i den verdslige sfære med en mordanklaget byfoged, Markus Madsen, der endte på skafottet. Her er dommene, en anden vigtig kilde til folks liv

Eva Tønnesen

og levned, når de optrådte på "den forkerte side" af loven. Markus efterfølges af to andre ordenshåndhævere, stodderfogeden og tårnvægteren, nederst i byens embedshierarki. De hed begge Andersen og var jævnaldrende. Her har vi byens ældst bevarede fattigregnskab fra 1736 og den samtidige taksation af de fattiges indbo som vigtigste kilde. Det er nogle af de ældst bevarede kommunale arkivalier fra Roskilde, idet byens gamle middelalderlige rådhus brændte i 1731 og med det hele byarkivet.

Købmandsstanden og de såkaldte fabrikører, datidens fabrikker, kommer vi ikke uden om. De betød meget for byens økonomi. Her indledes med nydelsesmiddelbranchen med tobaksspinder Henning Struck og hans familie samt sukkerfabrikant Johan Jørgen Holst. Nu er vi nået så langt op i tid, at vi har en del generelle arkivalier til studier i den danske befolkning, både kirkebøger fra 1645 og folketællinger fra 1787. Fra Roskilde har vi også et skattemandtal fra 1753. Vi har desuden nye kilder til ejendoms historie som brandforsikringsarkivalier fra 1761 og frem.

De to næste, købmand Johan Jacob Aarestrup og gæstgiver Niels Christian Sveistrup fra Hotel Prindsen, havde en militær interesse til fælles og var begge øverstkommanderende for byens borgervæbning, en slags hjemmeværn. Kilderne hertil ligger i byens arkiv. Den lystige Søren Borch var ligeledes købmand og som Sveistrup medlem af byens borgerrepræsentation. Endvidere hørte han til datidens boligkøber. Fra 1833 udkommer den første avis i byen, Roeskilde Avis og Avertissementstidende. I det hele taget flyder kilderne nu så rigeligt, at man kan belyse alle dele af samfundet og finde stof om mange danskere ud over navn og omtrentlig adresse, fødsel og død.

Så bevæger bogen sig over i andre erhverv med de entreprenante brødre ved navn Pætges, af folkeviddet døbt Pættemagerne: hattemageren, der endte som torvemester og politibetjent, og skomageren, der endte som bedemand, begge ivrigt optaget af foreningslivet i den lille provinsby. Da de var håndværkere, kan vi finde stof om dem i håndværkerlavens arkiver, men tillige i foreningsarkiver. Derpå følger den lige så foretagsomme kommandør Wilde, der sideløbende med sin militære karriere gjorde en indsats for at udvikle transport- og postvæsenet i Roskilde og omegn, specielt Hornsherred. Wilde har – vel sagtens for at pynte på sit eftermæle – efterladt sig 6 bind erindringer.

I næste afsnit vender jeg tilbage til embedsværket med

den tyvagtige amtsrådssekretær Carl Theodor Ibsen, der lænsede amtets kasse for et svimlende beløb, og den hårdtslående fattigforstander, kaldt for Jens Husar, der forstod at holde justits i fattiggården på Sct. Jørgensbjerg. Den første kom i fængsel og døde i skam og skændsel, den anden døde i stor glemsel. Her er der aviser og dommen i Ibsens tilfælde og ikke meget andet end kirkebogen og folketællingerne i Jens Husars tilfælde, hvis ikke lokalhistorikeren Arthur Fang havde talt med en af hans sønner og fået en førstehåndsberetning af familiens liv herfra. Men sådanne mundtlige beretninger skal man passe på med. Fortællingen vidner om en familie med en masse børn, men når man ser i folketællingerne, er der måde med antallet. Måske har moderen født mange børn, men en del må være døde, inden de blev ret gamle.

Håndværkerne kommer igen med murermester Thorvald Schledermann med speciale i restaurering af middelalderkirker. Han er ikke taget med for kirkernes skyld, men for hans farverige levned. Skønt nogle handlinger var på kanten af det tilladelige, endte han med at blive begravet som en hædersmand.

Efter håndværkeren følger endnu en købmand, Emil Matthissen, som en af de sidste hædret med titlen etatsråd for hans erhvervsmæssige initiativer. Han er blandt andet taget med som mulig inspirationskilde for en romanfigur, idet Matthissen ifølge den almindelige opfattelse i samtiden skulle være model for "Luksusbugen" i Gustavs Wiedes roman "Knagsted" fra 1902.

De sidste fire mænd har alle haft deres andel i diverse aktiviteter under besættelsestiden, én i forreste række som krigsdeltager på Østfronten (K. B. Martinsen), andre som modstandsfolk herhjemme (Bennike og Tholstrup) og den sidste som aktiv i jagten på erstatningsvarer (Harry A. Jensen). Hermed er bogen ført næsten op til nutiden.

Eva Tønnesen
Oktober 2018